

Західний науковий центр
НАН України та
МОН України
Western Scientific Center of the
National Academy of Sciences of
Ukraine and the Ministry of Education
and Science of Ukraine

ISSN 2409-1375
Громадська організація
«Львівський аналітичний дім»
Public organization
«Lviv Analytical Houze»

**Психологічні виміри
культури, економіки, управління:
науковий журнал**

**Psychological Dimensions
of Culture, Economics, Management:
Science Journal**

ВИПУСК 27

*Матеріали другого Всеукраїнського
наукового круглого столу
«Життєстійкість особистості, економіки та культури
суспільства в умовах війни»
З нагоди Міжнародного дня жінок та дівчат в науці
Україна, Львів, 11 лютого 2025 р.*

Львів – 2025

Психологічні виміри культури, економіки, управління : Науковий журнал / [відповідальний редактор кандидат психологічних наук Олег Лозинський]. Україна, Львів. Випуск 27, 2025. 280 с.

Psychological Dimensions of Culture, Economics, Management: Science Journal / [responsible editor candidate of psychological sciences Oleg Lozynskiy]. Ukraine, Lviv. Number 27, 2025. 280 p.

Оприлюднено матеріали учасників другого всеукраїнського наукового круглого столу на тему: «Життєстійкість особистості, економіки та культури суспільства в умовах війни» з нагоди Міжнародного дня жінок та дівчат в науці, який відбувся у Львові 11 лютого 2025 р.

Матеріали друкуються у редакції авторів. За дотримання авторських прав, достовірність інформації, коректність висновків відповідальність несуть автори.

Упорядники можуть не погоджуватися з ідеями авторів статей.

Подяка:

Організатори висловлюють вдячність Факультету психології та соціального захисту, а також Кафедрі практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності за допомогу.

Права авторів захищені. При використанні читачами надрукованих у цьому журналі матеріалів слід обов'язково посилатись на автора та вихідні дані цього номеру наукового журналу.

Науковий журнал «Психологічні виміри культури, економіки, управління» зареєстрований:

- Міністерством Юстиції України (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія KB №22073-11973 ПР від 31.03.2016 р.);
- Міжнародним центром ISSN (Франція, ISSN 2409-1375 від 29.10.2014р.).

Науковий журнал діє у відповідності до законів України: «Про друковані засоби масової інформації в Україні» №2782-ХІІ від 16.11.1992 р.; «Про наукову і науково-технічну діяльність» №1977-ХІІ від 13.12.1991 р.

Зміст:

ПЕРЕДМОВА	7
ЧАСТИНА 1: ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ	9
Андрущишин Анастасія. Вплив війни на життєстійкість особистості: наркоманія як соціальна проблема та роль соціальної роботи в умовах війни	9
Білий Владислав. Сучасні підходи до трактування поняття «соціальна підтримка».....	30
Боднарчук Вікторія. Розвиток мнемічних та емоційно-вольових якостей особистості майбутніх фахівців цивільного захисту засобами неформальної освіти	44
Вознюк Оксана, Казан Емілія. Ідеологічна складова пропаганди «руського міра» та її вплив на свідомість молоді України.....	54
Іванів Анна. Внутрішня та зовнішня міграція в Україні: сучасні виклики	61
Лозинська Ольга. Психологічні захисні механізми сьогодення	71
Олексин Ксенія. Проблеми багатодітних сімей в соціальній роботі.....	77
Шипов Юрій. Удосконалення механізмів соціальної адаптації в контексті дотримання вимог європейської інтеграції.....	81
Яремко Роман, Шаптала Руслана. Мова як чинник формування національної ідентичності.....	91
ЧАСТИНА 2. ПРОЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	98
Андрущишин Анастасія. Проект літнього реабілітаційно-відпочинкового табору «джерела здоров'я»	98

Яремко Роман, Шаптала Руслана. Мова як чинник формування національної ідентичності

Доцент кафедри практичної психології та педагогіки
кандидат психологічних наук, доцент, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2781-7788>
E-mail: yaremic4@gmail.com

Здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої спеціальності «психологія» Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

© Яремко Роман, Шаптала Руслана, лютий 2025.

В умовах сьогодення однією з важливих тем стала мова. Мова кожної нації – це не лише засіб спілкування між собою, вона є важливим інструментом для формування національної ідентичності особистості, будучи носієм історії та цінностей, які переходять до нас з минулого. Саме мова є «бар'єром», який сприяє збереженню унікальності нації в умовах глобалізації світу. Як казала відома українська дисидентка Ліна Костенко: «У всіх народів мова – це засіб спілкування, у нас це – фактор відчуження. Не інтелектуальне надбання століть, не код порозуміння, не першоелемент літератури, а з важкої руки Імперії ще й досі для багатьох – це ознака націоналізму, сепаратизму, причина конфліктів і моральних травм (...)».

Національна ідентичність має декілька ознак, як то: етнічне походження, місце народження, традиційні

цінності, мова. Та саме остання ознака є такою однією з найважливіших, адже мова є засобом спілкування, порозуміння між людьми, виразом особистості та її позиції в суспільному житті. Для прикладу можна взяти дані дослідницького центру П'ю (Pew Research Center), який у 2017 році оприлюднив результати дослідження щодо національної ідентичності в 14 країнах світу. Найвищі показники серед ознак ідентичності належать саме мові спілкування: 81 % опитаних британців вказали, що важливою ознакою їхньої ідентичності є мова, такої ж думки щодо власної ідентичності і 77 % французів, 70 % японців, 70 % американців та 67 % поляків [6 с. 230-233].

Питання зв'язку національної ідентичності та мови спробував пояснити Джон Джозеф. За його думкою, мова є ключовою складовою національної ідентичності щонайменше з п'яти причин:

1. Групи людей, які мешкають на одній території та поділяють спільні довготривалі інтереси, мають характерні мовні особливості, що вирізняють їх серед інших спільнот. Мова має тенденцію визначати соціальні риси, на яких базується національна приналежність (хоча це тільки тенденція, оскільки мовна спільність далеко не завжди передбачає національну єдність і навпаки мовні відмінності не обов'язково роз'єднують націю).

2. Головною ознакою нації є культура, що є результатом існування спільної мови. Мова є основним засобом передачі культурних норм, традицій і цінностей від одного покоління до іншого. Завдяки їй люди мають доступ до фольклору, літератури та інших форм культурного вираження, що формує їх світогляд і соціальні установки.

3. Конкретні концепти, які складають національну ідентичність, співвідносяться зі словами в національній мові й знаходять втілення в сакральних текстах нації, таких як конституція, гімн, який є символом незалежності, або ключові твори національної літератури, наприклад твір Т. Шевченка «Заповіт», І. Франка «Моя любов» тощо.

4. Повернення до монополії єдиної державної мови у всіх сферах життя громадян. На сьогоднішній день було введено вже багато змін, для прикладу, відповідно до статті 7 Закону України «Про освіту»[5], мова освітнього процесу стала виключно українська, оскільки російська мова стала неприпустимою для використання в закладах освіти. Також важливим елементом є популяризація книг українською, зокрема з початком повномасштабного вторгнення було заборонено ввіз книжок російських видавництв, а також продаж книг російською мовою. Ця заборона сприяє відновленню української друкарської справи, що дуже не подобається країні-агресорці, «яскравим» прикладом цього став обстріл 23 травня 2024 року друкарні «Фактор-Друк» в Харкові. Активно почала розвиватись і українська кіноіндустрія, на екранах з'являється все більше якісного українського контенту, а українські театри починають набирати популярності не лише серед українців, а й серед поціновувачів мистецтва закордоном.

5. Коли нація визначає, хто може бути її громадянином, брати участь у виборах та користуватися державними привілеями, вона часто використовує мову як головний критерій належності. Багато сучасних країн вимагають від своїх громадян відповідності певним культурним стандартам, серед яких мова займає ключове місце — як

безпосередньо, так і опосередковано [2].

Протягом останніх років в Україні значно покращилось ставлення громадян до державної мови та мовної політики в цілому. Дослідження з журналу «Національна безпека і охорона» підтверджують поступовий перехід на українську мову: частка тих, хто вважає українську мову рідною, зростає з 52% у 2006 р. до 78% у 2023; серед етнічних українців цей показник зріс із 73% до 82%, а серед етнічних росіян – з 4% до 26%. Водночас частка тих, хто вважає рідною мовою російську, зменшилася з 31% у 2006 р. до 5% у 2023 р.

Зміна мовної поведінки:

- Вдома лише або переважно українською розмовляють 68% населення (було 46% у 2006р.).
- Лише або переважно російською – 9% (було 38% у 2006 р.).
- Двомовними залишаються 22% опитаних.
- У всіх регіонах відбулося зниження частки російськомовних, особливо на Півдні та Сході, де багато людей перейшли до двомовності.
- Поза домом українською мовою спілкуються 65% опитаних (було 46% у 2015 р.), тоді як частка тих, хто розмовляє переважно російською, скоротилася з 24% до 8%.

Громадська думка в Україні зміщується у бік підтримки активного розвитку української мови та культури. Частка респондентів, які вважають, що держава має у першу чергу сприяти розвитку української мови, зростає з 42% у 2016 р. до 55% у 2023 р. Натомість зменшується підтримка рівноправного розвитку всіх мов (з 31% до 25%) та окремої підтримки української і російської мов (з 13% до 5,5%). Значне зростання підтримки пріоритетного розвитку

української мови спостерігається у Східному регіоні (було 23% у 2016 р., стало 55% у 2023 р.). На Півдні частка таких респондентів зросла з 30% до 40%. Етнічні росіяни частіше, ніж українці, підтримують рівноправний розвиток усіх мов (38% проти 24%) та продовжують відстоювати окрему підтримку української і російської мов (21% проти 4,5%).

Виховання культури поваги до рідної мови – це важливий аспект формування особистості. Національна мова визнається провідним аспектом національної ідентичності, таким же важливим, як і територія, історична спадщина, культурні традиції, особливості менталітету. Український письменник Ю. Андрухович наголошує на тому, що «багато українців визначаються з власною ідентичністю й обирають її ознаки наче зі своєрідного меню. Чимало беруть із нього синьо-жовту символіку, тризуб, гімн, але це все лише зовнішні ознаки українства. Внутрішня ознака – це мова».

Вона об'єднує націю, підвищує її самосвідомість і підкреслює її відмінність та самостійність від інших. Нав'язування чужої мови завжди було засобом асиміляції, спрямованим на поглинання або повне знищення національної самоідентичності підкореного народу. Це сприяло його ототожненню з нацією-завойовником. Втрачаючи рідну мову, асимільований народ поступово втрачав прагнення до створення власної держави, що послаблювало його мотивацію до боротьби за незалежність і сприяло зміцненню чужої державної системи. На окупованих територіях агресор знищує все, що так чи інакше пов'язано з українською культурою для того, щоб сприяти «ідентифікації» з росією.

М. Степико визначає головним завданням у зміцненні

національної ідентичності та консолідації української нації є мовна, культурна та ціннісна українізація суспільства

[З с.181-183].

Використання національної мови є надзвичайно важливим, перевага чужої мови (мови колишніх колонізаторів, окупантів) - створює загрозу територіальній цілісності держави. Північний сусід активно використовує це як виправдання своїх дій від самого початку російсько-української війни, спираючись на тезу, що вони «прийшли звільняти російськомовне населення, яке притісняють».

Аналіз використання декількох державних (офіційних) мов у деяких країнах світу показує проблемні аспекти такого підходу. Історик Сеймур Ліпсет визначив це як «історії двомовних і двокультурних суспільств, які відмовилися від асиміляції, – це історії хаосу, конфліктів і трагедій. Приклади таких країн, як Бельгія, Малайзія та Ліван, свідчать про кризу національного життя, коли меншини вимагають автономії, навіть незалежності. Пакистан і Кіпр розділилися, Нігерія стикалася з етнічними конфліктами, Франція має внутрішні проблеми з басками, бретонцями і корсиканцями» [1].

Отже, можна зробити висновок, що мова відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності особистості. Мова зберігає в собі історичну пам'ять і досвід народу, формує цінності особистості за допомогою традицій та звичаїв. В умовах сучасних глобалізаційних процесів вона виступає бар'єром, що допомагає зберегти унікальність нації. В Україні спостерігається зростання використання української мови та підтримки її

пріоритетного розвитку. Це важливий крок до зміцнення національної єдності та державності. Можна навести фразу іспанського політика Хосе-Марії Арце, який вважав, що «мова зникає не тому, що її не вчать інші, а тому, що нею не говорять ті, хто її знає» [4].

Список джерел

1. Електронний архів (репозитарій) ДДУВС: Головна сторінка. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14815/1/5.pdf> (дата звернення: 13.02.2025).
2. Казакевич О. РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ. 2017. №18. С. 77. URL: [file:///C:/Users/admin/Downloads/Telegram%20Desktop/Nznuoakl_2017_18_21%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/Telegram%20Desktop/Nznuoakl_2017_18_21%20(2).pdf) (дата звернення: 12.02.2025).
3. Мищенко М. Ідентичність громадян України: зміни в умовах війни. Національна безпека і охорона. 2023. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/09/13/NSD191-192_2023_ukr_MATRA.pdf (дата звернення: 13.02.2025).
4. «Мова зникає не тому, що її не вчать інші, а тому, що нею не говорять ті, хто її знає». АрміяInform – Інформаційне агентство АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/11/09/mova-znykaye-ne-tomu-shho-yiyi-ne-vchat-inshi-a-tomu-shho-neyu-ne-govoryat-ti-hto-yiyi-znae/> (дата звернення: 13.02.2025).
5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 13.02.2025).
6. Українська журналістика у світовому інформаційно-комунікаційному контексті: здобутки і перспективи: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції / упоряд. Н. Желіховська, А. Волобуєва, І. Євдокименко, Н. Сидоренко. Київ, 2023. 355 с. URL: <https://journ.knu.ua/наука1/wp-content/uploads/2024/02/Conference.pdf#page=230> (дата звернення: 12.02.2025р.).